

Εργαστήριο 3: «Ασφαλιστικές δικλείδες της αθηναϊκής δημοκρατίας ή πώς η αθηναϊκή δημοκρατία προστάτευε τον εαυτό της»

Ο σκοπός αυτού του εργαστηρίου είναι να κατανοήσουν οι μαθητές τους τρόπους προστασίας του δημοκρατικού πολιτεύματος στην αρχαία Αθήνα και τις βασικές αρχές, πάνω στις οποίες θεμελιώνεται η λειτουργία του. Ουσιαστικά, οι μαθητές, μέσα από τη μελέτη ιστορικών πηγών, ασκούν την κριτική τους σκέψη σχετικά με τους τρόπους που επινόησε η αρχαία αθηναϊκή δημοκρατία, προκειμένου να αυτοπροστατευθεί, δηλαδή να αποτρέψει κυρίως τον κίνδυνο της επιβολής τυραννίδας και να λειτουργεί με βάση τις ουσιαστικές αρχές της εξουσίας του δήμου, του ελέγχου των αρχόντων και της ισότητας των πολιτών. Στο παρουσιαζόμενο παιδαγωγικό εργαστήριο οι μαθητές συνειδητοποιούν την ανάγκη προστασίας της δημοκρατίας, αλλά και αξιολογούν τις ασφαλιστικές δικλείδες της δημοκρατίας στην κλασική Αθήνα από τα αποτελέσματα της εφαρμογής τους, όπως αυτά καταγράφονται στις ιστορικές πηγές, η αφθονία των οποίων επιτρέπει να διαφανούν τόσο οι θετικές όσο και οι αρνητικές όψεις λειτουργίας των θεσμών.

ΑΠΕΥΘΥΝΕΤΑΙ:

Κυρίως σε μαθητές Γυμνασίου, αλλά μπορεί επίσης να αξιοποιηθεί και στο Λύκειο.

ΣΤΟΧΟΙ:

- Να σκεφτούν οι μαθητές κριτικά για την ανάγκη προστασίας του δημοκρατικού πολιτεύματος και γενικότερα για την παθολογία και τη σωτηρία των πολιτευμάτων.
- Να κατανοήσουν και να ερμηνεύσουν αποσπάσματα αρχαίων γραπτών πηγών και παραθεμάτων της σύγχρονης βιβλιογραφίας (από Φύλλα εργασίας που διανέμονται σε κάθε ομάδα) και να τα συγκρίνουν μεταξύ τους, ώστε, μέσα από την ποικιλία των πηγών (π.χ., ιστορικό, ρητορικό κείμενο, αρχαία επιγραφή), να φωτιστούν όσο το δυνατόν καλύτερα τόσο οι θετικές όσο και οι αρνητικές πλευρές από την εφαρμογή των συγκεκριμένων μέτρων.
- Να τοποθετηθούν στον χώρο και στον χρόνο (ιστορική ενσυναίσθηση).
- Να συντάξουν δικό τους σύντομο κείμενο με τη μορφή άρθρου για μία «αρχαία αθηναϊκή ημερήσια εφημερίδα».
- Να λειτουργήσουν ως ερευνητές (και όχι ως παθητικοί αποδέκτες «έτοιμης» γνώσης), που ανακαλύπτουν τη γνώση (διερευνητική μάθηση).
- Να εργαστούν ομαδικά και να συνεργαστούν για την εξαγωγή κοινά αποδεκτών συμπερασμάτων.
- Να συνειδητοποιήσουν τη σημασία που είχαν για τη δημοκρατία στην αρχαία Αθήνα η κατοχύρωση της εξουσίας του λαού (δήμου), ο έλεγχος των αρχόντων και η ισότητα και συμμετοχή των πολιτών.
- Να καλλιεργήσουν δημοκρατική συνείδηση.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ:	1 διδακτική ώρα.
ΓΝΩΣΤΙΚΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΜΕ ΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΣΥΝΔΕΘΕΙ:	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ιστορία</i>, Α΄ Γυμνασίου, κεφ. 4, ενότητα 5 «Αθήνα: πορεία προς τη δημοκρατία». • <i>Αρχαία Ελληνική Γραμματεία</i> (μτφρ.), Ηροδότου, <i>Ιστορίες</i>, Α΄ Γυμνασίου, ενότητα 8 «Πολιτεύματα, III 39-44». • <i>Οικιακή Οικονομία</i>, Α΄ Γυμνασίου, κεφ. 1.3 «Ο κοινωνικός περίγυρος». • <i>Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή</i>, Γ΄ Γυμνασίου, κεφ. 8 «Τα πολιτεύματα και το Σύνταγμα» και κεφ. 12 «Δικαιώματα και υποχρεώσεις του πολίτη». • <i>Ανθολόγιο Φιλοσοφικών Κειμένων</i>, Γ΄ Γυμνασίου, ενότητα 4 «Η πόλη είναι η υψηλότερη μορφή κοινωνίας». • <i>Αρχαία Ελληνική Γλώσσα</i>, Γ΄ Γυμνασίου, ενότητα 5 «Η ισονομία των πολιτών εγγύηση της δημοκρατίας» και ενότητα 10 «Μια τιμητική εξουσία». • <i>Ιστορία του Αρχαίου Κόσμου</i>, Α΄ Γενικού Λυκείου, κεφ. 2.2 «Αρχαϊκή Εποχή» και κεφ. 2.3 «Κλασική Εποχή». • <i>Πολιτική και Δίκαιο</i>, Β΄ Γενικού Λυκείου [Θεωρητική κατεύθυνση], κεφ. 3 «Από την πόλη-κράτος στο νεοελληνικό κράτος». • <i>Φιλοσοφικός Λόγος</i>, Γ΄ Γενικού Λυκείου [Θεωρητική κατεύθυνση], ενότητα 16 «Ο πολίτης ορίζεται από τη συμμετοχή στην πολιτική και δικαστική εξουσία». • Εκπαιδευτική επίσκεψη στην Αρχαία Αγορά (ή στην Πνύκα, στον Άρειο Πάγο).
ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑ:	Μαυροπίνακας, φύλλα εργασίας σε φωτοτυπίες, Η/Υ, λογισμικό παρουσιάσης (power point), διαδίκτυο, βιντεοπροβολέας, χαρτόνια και χρωματιστοί μαρκαδόροι, καρτέλες με τα θέματα των ομάδων μέσα σε σακούλι (βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει σε λογισμικό παρουσίασης (ή εκτυπώνει από το [ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β](#)) την εικόνα με το Ψήφισμα του Ευκράτη (337/6 π.Χ.), δηλαδή την επιγραφή με την ανάγλυφη παράσταση του επιστηλίου, όπου παριστάνεται προσωποποίηση της Δημοκρατίας να στέφει προσωποποίηση του αθηναϊκού δήμου. Το ψήφισμα προβλέπει μέτρα εναντίον της ενδεχόμενης ανατροπής της δημοκρατίας και επιβολής τυραννίδας. Παράλληλα, διαβάζει κείμενο με το Ψήφισμα του Δημοφάντου (41 1/410 π.Χ.), που επέβαλε ένορκη υποχρέωση προστασίας του πολιτεύματος σε κάθε Αθηναίο πολίτη (βλ. [ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ](#)).

1η διδακτική ώρα

Αφόρμηση (5´).

Ερωτήσεις εκπαιδευτικού:

1 «Τα πολιτεύματα (αρχ. πολιτεῖαι) πάσχουν, δηλαδή αρρωσταίνουν, και γι' αυτό χρειάζεται να γνωρίζουμε πώς μπορούν να θεραπευτούν ή να προστατευθούν από τους εχθρούς τους. Πιστεύετε ότι ένα πολίτευμα πρέπει να λαμβάνει μέτρα, για να προστατεύει τον εαυτό του; Για ποιο λόγο; Από τι νομίζετε ότι έπρεπε να προστατευτεί περισσότερο η αρχαία αθηναϊκή δημοκρατία; Τι θα μπορούσε να την απειλήσει; (Παρεμβάλλονται σύντομες απαντήσεις των μαθητών, που καταγράφονται ως καταιγισμός ιδεών στον πίνακα, π.χ., η επιβολή τυραννίδας). Ας γνωρίσουμε, λοιπόν, τους τρόπους με τους οποίους η αρχαία αθηναϊκή δημοκρατία προστάτευε τον εαυτό της...».

(Ο εκπαιδευτικός με το κείμενο που διαβάζει, τις εικόνες που παρουσιάζει και τις κατάλληλες ερωτήσεις, κινητοποιεί τον προβληματισμό των μαθητών και τους εισάγει σταδιακά στο θέμα. Παράλληλα, εκμαιεύει τις πρώτες αντιδράσεις τους και την ανταπόκρισή τους σε αυτόν τον προβληματισμό, που θέτει και το ζήτημα της ευθραυστότητας της δημοκρατίας. Βλ. [ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ](#) για εναλλακτικά κείμενα και/ή εικόνες που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο στάδιο της αφόρμησης).

Συγκρότηση ομάδων εργασίας (3´).

2 Οι μαθητές τραβούν από ένα σακούλι μία κάρτα, όπου αναγράφεται το θέμα της ομάδας τους (βλ. [ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α](#)). Έτσι συγκροτούνται τυχαία, δηλαδή χωρίς την παρέμβαση του εκπαιδευτικού, οι 5 ομάδες εργασίας. Οι μαθητές διευθετούν τα θρανία, έτσι ώστε να καθίσουν μαζί τα μέλη κάθε ομάδας –προτιμότερο είναι, για να αποφευχθεί η χρονοτριβή, να έχει γίνει η προετοιμασία από το διάλειμμα. Απαραίτητο είναι να έχει προβλεφθεί η διαφορετική –από τη συνήθη– διάταξη των θρανίων, ώστε να διευκολύνεται η επικοινωνία των μαθητών και η εργασία τους –και συνεργασία– σε ομάδες.

3

Επεξεργασία Φύλλων εργασίας (20΄).

- Διανέμονται σε κάθε ομάδα τα αντίστοιχα Φύλλα εργασίας σε φωτοτυπίες (βλ. [ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε](#)). Ο εκπαιδευτικός δίνει τις απαραίτητες διευκρινίσεις, δηλαδή εξηγεί ότι οι μαθητές κάθε ομάδας μελετούν μια ασφαλιστική δικλείδα της αρχαίας δημοκρατίας, την οποία πρέπει να κατονομάσουν και να περιγράψουν, αναζητούν τον σκοπό της, τα υπέρ και τα κατά της. Επίσης, θέτει το χρονοδιάγραμμα και αφήνει τους μαθητές να εργαστούν σε περιβάλλον «δημιουργικής φασαρίας». Φροντίζει, ώστε να συμμετέχουν όλοι οι μαθητές και να υπάρχει κλίμα γόνιμου διαλόγου μέσα στην τάξη (αυτό, εξάλλου, επιτυγχάνεται και από την τακτική άσκηση των μαθητών μίας τάξης σε ομαδικές εργασίες και εξαρτάται, επίσης, από τον βαθμό ωριμότητας του μαθητικού δυναμικού της κάθε τάξης).
- Οι μαθητές καλούνται, αφού επεξεργαστούν και μελετήσουν τις ιστορικές πηγές από τα Φύλλα εργασίας, να μεταφέρουν σε χαρτόνι διαφορετικού χρώματος για κάθε ομάδα τα βασικά στοιχεία του θέματος που μελέτησαν.

4

Παρουσίαση στην ολομέλεια – Συζήτηση για τις βασικές αρχές της αθηναϊκής δημοκρατίας (12΄).

Οι μαθητές παρουσιάζουν στην ολομέλεια της τάξης τις απαντήσεις τους. (Θα μπορούσε το κάθε μέλος κάθε ομάδας να ανακοινώνει από μία στήλη του πίνακα, ώστε να κατανεμηθεί ισότιμα η παρουσίαση του κοινού τους έργου). Τα χρωματιστά χαρτόνια κάθε ομάδας αναρτώνται στην αίθουσα γύρω από (σαν σε κύκλο) ένα κεντρικό χαρτόνι, όπου αναγράφεται το κεντρικό θέμα: «Ασφαλιστικές δικλείδες της αρχαίας αθηναϊκής δημοκρατίας». Στο τέλος, ο εκπαιδευτικός, με τη βοήθεια των μαθητών, συνοψίζει τις βασικές αρχές της αρχαίας αθηναϊκής δημοκρατίας, όπως αυτές απορρέουν από τη μελέτη των μέτρων προστασίας της, δηλαδή *την εξουσία του λαού (Δήμου)*, *τον έλεγχο των αρχόντων*, *την ισότητα και συμμετοχή των πολιτών*, και τις καταγράφει στον πίνακα, ώστε να κρατήσουν όλοι σημειώσεις. Ουσιαστικά, οι μαθητές, μέσα από το παρουσιαζόμενο παιδαγωγικό εργαστίρι, ασκούνται στο να κατανοήσουν πώς η αθηναϊκή δημοκρατία κατοχύρωνε και διασφάλιζε τις παραπάνω βασικές αρχές με τα μέτρα προστασίας που λάμβανε. Επίσης, οι μαθητές ερωτώνται ποιο από τα μέτρα προστασίας του δημοκρατικού πολιτεύματος που παρουσιάστηκαν θεωρούν ως το πιο αποτελεσματικό και γιατί.

Εμπέδωση – προέκταση (5´).

Ως καταληκτική παρατήρηση και τροφή για περαιτέρω προβληματισμό, ο εκπαιδευτικός (ή και κάποιος μαθητής) θα μπορούσε να θέσει το (ρητορικό;) ερώτημα, κατά πόσο οι αρχές και τα μέτρα που μελετήθηκαν για την αρχαία αθηναϊκή δημοκρατία ισχύουν και σήμερα για τη σύγχρονη ελληνική αντιπροσωπευτική δημοκρατία (βλ. [Φάκελος για τον εκπαιδευτικό, Δ](#)).

Τέλος, οι μαθητές επιλέγουν ως **γραπτή εργασία για το σπίτι** μία από τις παρακάτω προτεινόμενες δραστηριότητες (τα καλύτερα κείμενα θα επιλεγούν για ανάρτηση στην ιστοσελίδα του σχολείου ή στην ηλεκτρονική εφημερίδα ή στο ιστολόγιο (blog) της τάξης για την Αρχαία Ιστορία):

1. Να υποθέσετε ότι είστε Αθηναίος πολίτης περί το 450 π.Χ. και εκφράζετε δημόσια την άποψή σας για τη δημοκρατία της εποχής σας και τα μέτρα προστασίας της. Να συντάξετε σύντομο κείμενο (100-150 λέξεις) από τον προφορικό λόγο σας στην Αγορά, στη Βουλή, στην Ηλιαία ή σε άλλο δημόσιο χώρο της αρχαίας Αθήνας.

(Επειδή είναι πιθανό και εύλογο οι μαθητές να αναρωτηθούν για τον ρόλο τους ως Αθηναίων πολιτών στα μέσα του 5ου αιώνα π.Χ., κατά πόσο δηλαδή ήταν υπέρ ή κατά του δημοκρατικού πολιτεύματος, ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να εκμεταλλευτεί αυτήν τη δυνατότητα και να αφήσει τους ίδιους τους μαθητές να αποφασίσουν ποια οπτική γωνία θα επιλέξουν, ανάλογα και με τις γνώσεις που θα αποκτήσουν από τη μελέτη των πηγών).

2. Να συντάξετε ένα άρθρο για την ημερήσια «εφημερίδα» της αρχαίας Αθήνας «Η Φωνή της Δημοκρατίας» (100-150 λέξεις), με θέμα τα μέτρα προστασίας του δημοκρατικού πολιτεύματος. Μπορείτε να βοηθηθείτε απαντώντας και στα ερωτήματα που ακολουθούν:

- Ποια πιστεύετε ότι είναι τα θετικά και τα αρνητικά από την εφαρμογή του συγκεκριμένου πολιτικού μέτρου στην αρχαία Αθήνα;
- Πώς πιστεύετε ότι αυτό το μέτρο προστάτευε την αθηναϊκή δημοκρατία; Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.

Μπορείτε, αν θέλετε, να γράψετε τον τίτλο του άρθρου σας (ή και την πρώτη παράγραφο για τους μαθητές του Λυκείου) στα αρχαία ελληνικά (με τη βοήθεια του Ηλεκτρονικού Λεξικού της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας). Επίσης, μπορείτε προαιρετικά να συνοδεύσετε το κείμενό σας με σχετικό σκίτσο ή εικόνα (προτείνονται και ιστοσελίδες για αναζήτηση χρήσιμου υλικού από τους μαθητές ως συμπληρωματικού εργαλείου στην εργασία τους για το σπίτι).

(Ο όρος «εφημερίδα» προφανώς χρησιμοποιείται εδώ αναχρονιστικά και μάλλον καταχρηστικά, αλλά ο σκοπός είναι να αξιοποιηθεί μία μορφή κειμένου (άρθρο εφημερίδας), με την οποία οι μαθητές Γυμνασίου (και Λυκείου) είναι εξοικειωμένοι (ως προς τον γραπτό λόγο και το ύφος), αλλά προσομοιάζοντας εδώ με το ρόλο ενός Αθηναίου πολίτη).